

և ան պատուական ժամանակներուդ պարտական չէիր ըլլար, ու կեանքդ չէիր մաշէր:

Նայէ թէ այսպիսիքս ինչ պատասխան կուտան. «Մտեննիս պարապ մնայ նէ՝ բամբասանքով՝ ու մեղքով պիտի անցընենք. ստրկի ու ժով առանց մեղաց կըմնանք», Եւ հասկընա՞նք, ինչ տղայական խօսք է: Ուրիշները կըտեսնենք որ ստրկով չեն խաղար. ոմանք ալ ամենեւին չեն խաղար, ու բամբասանք չեն ըներ. դու ինչպէս մարդ ես որ չխաղաս նէ՝ բամբասանքի և մեղաց գիրկ կըզարնես: Եւ թողունք. դու որ ստրկով կըխաղաս, միթէ առանց մեղաց կանցընես խաղի ատենդ: Բամբասանք ալ կընես, հայհոյանք ալ կըսես, նախատինք ալ կուտաս ընկերիդ. թող գայ թակղու թիւնը, որով կըգայ թակղեցընես ուրիշները, մանաւանդ գրացիները և քու բոլոր տանդ մարդիկը:

Նսոնցմէ ոմանք ալ կան որ խրատենէ, կըսեն. «Ես չեմ ուզեր ստրկով խաղալ, բայց ինչ ընեմ, բարեկամներս չեն թողուր», Եւ խարհիս վրայ մարդ չմնաց բարեկամ ունենալու, որ գացեր խաղասէրներու՝ հետ բարեկամ ես եղեր. անոնք բարեկամ չեն, այլ թշնամիանողքամ: Եւ նենք թէ անոնք ասանկ են. դուն քու բարիդ նայէ. ինչո՞ւ անոնց պէս կըլլաս. ինչո՞ւ անոնց մտիկ կընես. դուն քու պատիւդ և անունդ պահէ, անոնց խօսքին ինչ մտիկ կընես. դուն քու տունդ ու զաւակներդ հոգա, անգգամ մարդկանց հետ ինչ բան ունիս:

Շատ բան կայ ըսելու, սակայն ասանկ մարդկանց չեն աղդեր բանք, այլ գանք. ես այսչափ միայն կըսեմ. վայ ան տանը, ուր ստրկով խաղ կըխաղցուի. վայ և ան տանտիրոջը, որ աս ամէն բանը կըլսէ ու գիտէ, և ամենեւին հոգ չըներ. մանաւանդ թէ ուրիշներն ալ կըհրաւիրէ որ գան ա-

սանկ խաղ խաղան իր տանը մէջ: Հերիք չէ որ ինքը անէծքի ճամբան է, կուզէ որ ուրիշներն ալ անէծքի ստակ իյնան: Այն ասոնց ընտանեացը. վասն զի տանտէրը զիրենք չնայիր, այլ իր խաղը կընայի: Բան մը կուզեն՝ չըներ, ստակ կերթայ ըսելով. ու ինքը խաղին կուտայ ստակը: Հարկաւոր խօսք մը կըսեն, մտիկ չըներ, հիմա խաղի պիտի երթամ ըսելով: Այն դարձեալ ասոնց ընտանեացը. գիշեր ցորեկ ախ ու վախ կընեն: Եւ կուն ընտանիքը մէկալին ընտանեացը հետ կըխուովին, երբեմն կուի ալ կընեն. մէկը՝ քու էրիկդ է կըսէ ընողը. մէկալը՝ թէ քուկն է:

Այն և ան քահանային որ այսպիսի տան խոստովանահայր է. թէ որ ետեւ չիյնայ ճար ընելու, պարտական կըլլայ առաջի Նստուծոյ. թէ որ ետեւ չիյնայ ու ճար չըլլայ, ետքի ճարը թողուն է. վասն զի Նստուած ալ թողեր է և կըթողու այնպիսի տունը: Եւ որ մտիկ ընէ գրածներս ու պահէ, Նստուած ալ իրեն մտիկ ընէ և պահէ:

Նորոտնք:

ՍԱՐԴՈՒՍ աչքէն վազած պայծառ՝ անհոտ ու աղի ջուրը ցամքեցընելով քններ են, ու գտեր են մէջը պարզ ջրէն զատ՝ ծովային աղի մասունք, ծծմբային մոխիր, կրային նիւթ ու լատիներէն մոխրաւ ըստած խժային նիւթը: Եւ ցունքին աղբիւրը կամ ամանը՝ մարդուս աչուընեւուն երկու անկիւնը մէյմէկ կունտ է՝ ցանցատեսակին հետ միացած, վերի արտեանանց տակը. անոնցմէ բարակ խողովակներ տարածուած են ինչուան թարթիչներուն՝ արմատը՝ արտեանանց մէջ. ան անկիւնները երկու բերաններ ալ կան դէպ ի քիթը. անոր

համար երբոր մարդուն արցունքը
գայ, քիթն ալ մէկէն կը վազէ :

Արցունքը շատ հարկաւոր է մեր
աչքին . վասն զի ցամքութենէ ազատ
կը պահէ աչուրնիս , ու երբոր աչուր-
նուս բան մը դալի , կամ մէջը շիւղ
մը ինայ , մէկէն արցունքը կը շատ-
նայ՝ դուրս կը ձգէ ան օտար բանը .
արցունք չըլլար նէ՝ օդէն ալ կրնար
շուտով աւրուիլ աչուրնիս : Արցուն-
քին արտաքին պատճառներն են՝ մուխ,
գոլորշիք , սաստիկ լոյս , տաքութիւն
կամ ցրտութիւն , և որ և իցէ աչքի
ցաւ կամ հիւանդութիւն : Իսկ ներ-
քին պատճառները աւելի շատ են .
վասն զի ամէն սաստիկ կիրք կրնայ
զմեզ լացնել , ինչպէս տրտմութի ,
ուրախութի , զոջում , բարկութի ու
սէր : Տղաքը շատ և շուտ կուլան . վս
զի պզտի բանէ մըն ալ կիրքերնին կը-
շարժի . իրենց փափուկ սիրտը՝ ուրա-
խութեան ու տրտմութեան խաղա-
լիկ է . իսկ տարիքնին առնելով կը-
սկսին կիրքերնին կառավարել , ու ար-
ցունքը զսպել . որովհետեւ բնութի-
նին ալ հաստատուած կըլլայ իր ու-
ժին մէջ : Սարդուս արցունքը կը-
պակսի շատ լալէն , երկայն հոգերէն
ու թշուառութիւններէն :

Ամէն ատեն արցունքը պատուելի
բան մը սեպուած է , մանաւանդ բա-
նաստեղծութեան մէջ . որովհետեւ
ոչ միայն մարդուս տրտմութեանը
կամ սիրոյն մեծ նշան է , հապա նաև
դիմացինին ալ սիրտը խիստ դիւրաւ
կը շարժէ . անոր համար բանաստեղ-
ծի մը առջև ան աղի կաթիլները՝
մարդուս աչուրներուն ծովէն ելած
մէյմէկ ազնիւ մարգըրիտներ են . և
ինչպէս աչքը մարդուս էն ազնիւ
զարդն է , արցունքն ալ շատ անգամ
աչքին ազնուութիւնը կաւելցնէ :
Ամարթին բանաստեղծը աղուոր
կըստորագրէ արցունքին յարգը հե-
տեւալ ոտանաւորին մէջ :

1 Ձեօ՛ք :

Յօդեցէք , իմ քաղցր աչեր ,
Յօդեցէք յանգում երկիր .

Չեք ձեզ չեք , թըռուաւ աչեր ,
Ծոց կամ ձեռն կարեկիր :

Յօդեցէք որպէս զանձրեւ
Տեղացեալ ի գլուխ ժայռին ,

Ձոր ոչ բարկ սրբէ արեւ ,
Ոչ հողմունք ի շունչ ջերմին :

Ձի բնաւ եղբարց է փոյթ
Ձի կոծիմ ես սրտաբեկ ,

Մինչ նոքա ի վայր անքոյթ
Չերկնչին երբէք ուստեք :

Ոչ ծածկէն յորդ արտասուք
Ձերկնից գեղ յաչաց նոցին .

Ոչ գիտեն զոյլ և ըզուգ ,
Ոչ լեղի յումս բաժակին :

Վեր ի վայր զըւարթագէմ
Ընթանայ անթիւ խուժան .

Ձի՛ նդ նոցին ես արտասուեմ՝
Ո՞ տայր զայս նոցա նըշան :

Այլ թողուք զն անդր ի բաց
Ըմարդկան դորով ըզգութ .

Ինձ լիցի տրտմութիւն հաց ,
Եւ այտից ալ իմ ծածկոյթ :

Մինչ հոգիս իմ անմոռունչ
Ըբօղեալ քօլ սևաթոր ,

Անուրեք և անտերունչ
Ի յուսոյն մընայ թափուր ,

Մինչ եղբարց դաս մոռացկոտ
Ընդ խոտոր գընայ շաւիղ ,

Եւ ջախջախ ցուպ անօգուտ
Խորտակի զերթ անգոր շիղ ,

Մինչ ժողով մարդկան վատաց
Սարտուցեալ կարեացս ի տես ,

Ձիս միայն ի խորս վըշտաց
Լըքանէ ուղւոյն ի կէս ,

Մինչ նենգժոռ բախտ գըժընգակ
Ինձ չտայ ըզլոյս վաղուին ,

Եւ լալեաց դառն ճաշակք
Ի հացին իմ լոկ խառնին ,

Ձայն քո , տէր , յայնժամ աղէ
Յանըջունչ խորոց սրբոյս ,

Եւ քո ձեռն փարատէ
Ձորմութեանրս դառն հիւսիս .

Յայնժամ , ո՛հ , առնումք ի միտ
Ըգբանից քոց չափ արգար .

Չեք յերկրի գութ ճըշմարիտ ,
Չեք այլուստ մեզ մըխիթար :

Դու ինձ գիրկըս տարածես
Ի բարձանց քաղցր ի համբոյր ,

Եւ մարդիկ ապշին ի տես ,
Թէ ուսով բարեացս աղբիւր :

Այլ հոգիք յաղօթրս կան
Եւ գոչեն յերկնս ի վեր ,

Եւ ինքնին լալեաց աման
Ցամաքէ յաչուրս մեր ,

Իբր ըզլիթ յորդ անձրևի՝
Ձոր սրբէ շող արեգին

Յոստ ծառոց կամ ի վիթի ,
Ձոր հողմունք ոչ ջրնջեցին :

ԼԱՄԱՐԹԻՆ :